

אמא הדסה (רבינוביץ) ברלינסקי והדוד אלכסנדר זייד

על

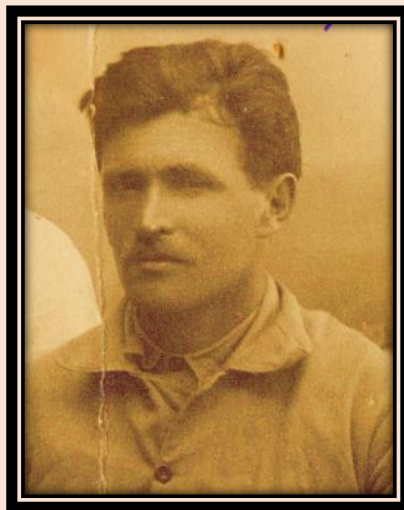
"השיר של זייד",

שני שירים נוספים בכתב ידו של זעירא

ועניינים נוספים הקשורים להנצחתו של זייד-

כתבו בתיה ומיכה כרמון –ירושלים

אוגוסט-2014

אלכסנדר זייד 1920

את סיפורה של אמא (הדסה ברלינסקי לבית רבינוביץ') "כיצד נוצר השיר של זייד" כפי שסיפרה לנתיבה בן יהודה-הקלטנו והבאנו באתר זה וגם ביו-טיוב. בשנה וחצי האחרונות היינו עסוקים מאד בכתיבת תולדות משפחותיו של מיכה ומשפחת אבי נפתלי ברלינסקי את העבודות שכתבנו העלינו לאתר המשפחתי.

Carmonia.net

בימים אלה, בעת סידור ניירת נתקלתי שוב בכתב יד מקורי של שני שירים .

כל השנים הייתי בטוחה כי מדובר בכתב ידו של יעקב אורלנד.

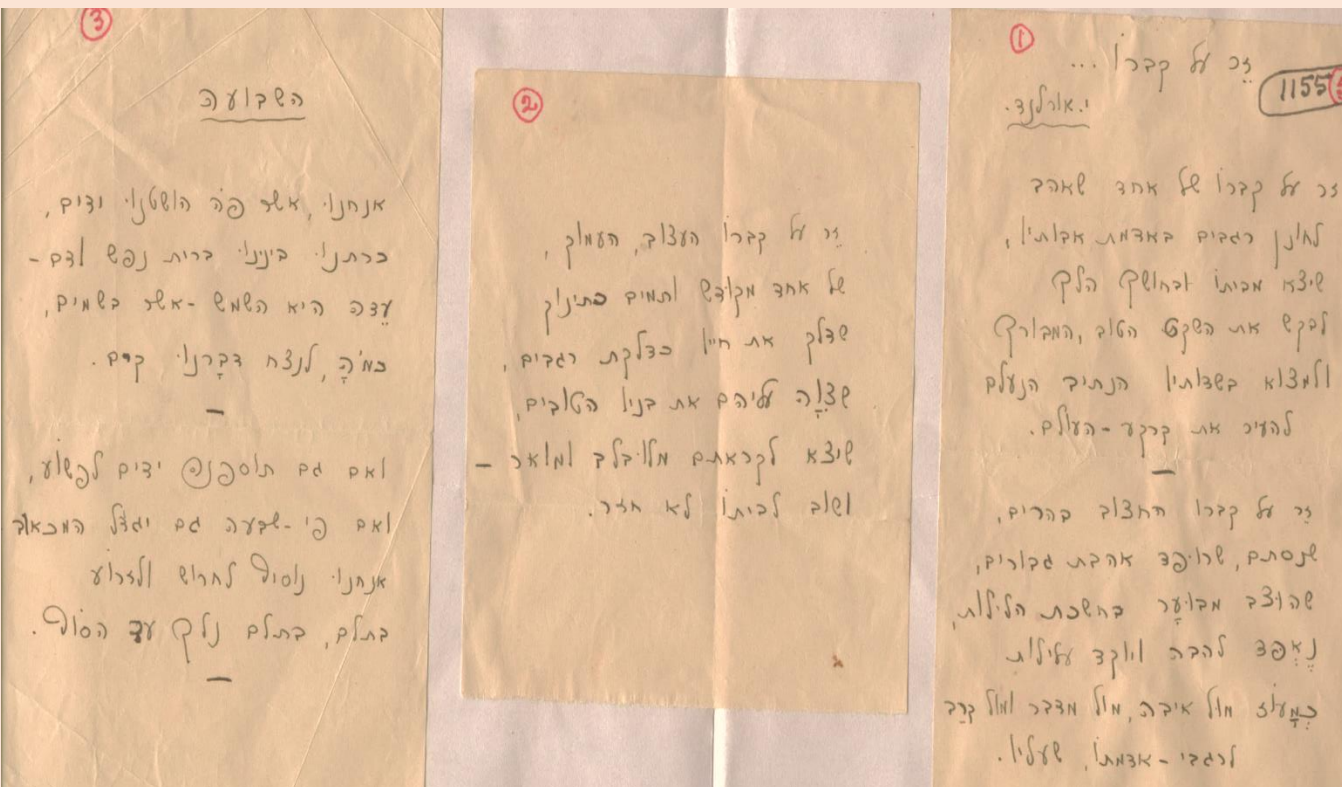
ידעתי כי אמא הכירה היטב את יעקב אורלנד מירושלים אך מעולם לא טרחת לי לשאול אותה לגבי כתב יד זה.

בימים האחרונים קראתי במקרה על ספר שעומדת להוציא לאור ד"ר תמר וולף-מונזון אודות יעקב אורלנד.

סרקתי את כתב היד והעברתי אותו אליה שמא תתעניין בו.

לאחר בדיקה עימה, השוואות שערכתי ובדיקה נוספת באתר "זמרשת" התברר כי מדובר ככל הנראה בכתב ידו של מרדכי זעירא.

מאחר ושירים אילו נשמרו אצל אמא בצמוד לשירו של אלכסנדר פן "שיר של זייד" ("פעם ועוד") (ראה הכתבה באתר זה) היה ברור לי כי גם שירים אלה קשורים להנצחתו של אלכסנדר זייד-אך היה צורך לברר זאת.

שני השירים בכתב ידו של זעירא שהיו אצל אמא

כיצד הגיע השיר "שיר של זייד" לאמא ידענו - אולם כיצד הגיעו שני שירים אלה אליה?

על מנת להבין ולנסות לפתור שאלות חזרנו ליומניה של אמא.

היומנים

אמא לא רק שכתבה יומנים מאז ילדותה אלא גם השאירה ביומנה כל דבר שכתבה, מכתבים והגיגים.

מדובר במסמכים נדירים הכתובים על ידי נערה צעירה בארץ ישראל-נערה הקשורה לארץ בכל נימי נפשה.

נערה שהייתה בת לחלוצי העלייה -השניה ששאפה לתרום ולהיות קרובה לדודיה מייסדי ארגון "השומר".

ארבע אחיות ואח -וילנה -מימין לשמאל ציפורה זייד, קיילה גלעדי, דוד בקר, רבקה רבינוביץ' (אמה של הדסה) אסתר קוזלובסקי.

מימין-אמא הדסה ואחיה יהודה ושמואל-ירושלים

ארבע בנות דוד בשם הדסה נולדו במשפחה על שם הסבתא רבא המיתולוגית

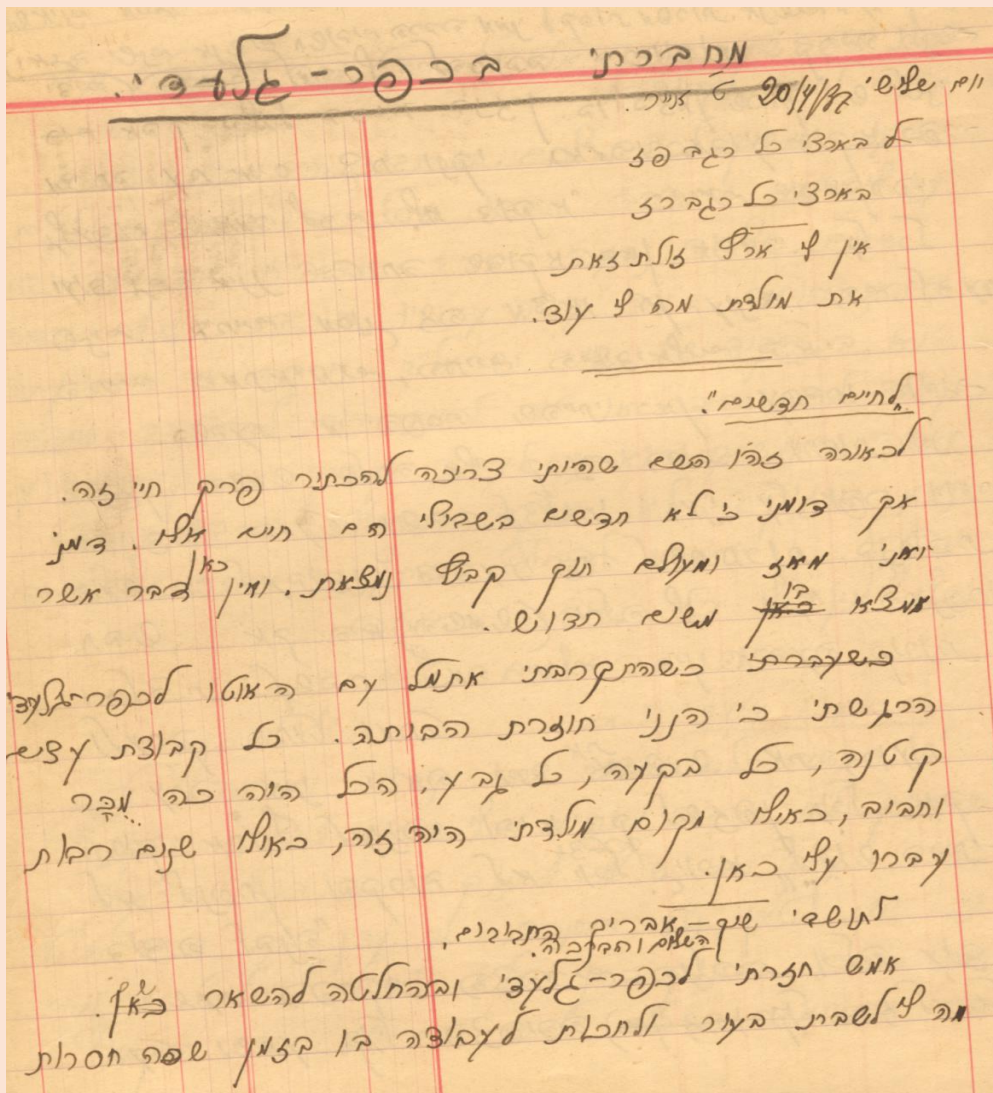
כשהחליטה לעזוב את ירושלים ולפתוח בחיים חדשים ומשמעותיים בחרה פנקס גדול ואחר כך פנקס נוסף (שהיה יומן שנה ריק ובלתי מנוצל משנת 1931) - ובמשך כארבע שנים משנת 1937 מלאה שני פנקסים אלה בכתב קטן וצפוף במאורעותיה והרבה מתקופת חייה בקיבוץ.

בכפר גלעדי התגוררה דודתה קיילה גלעדי וכן בני דודתה הדסה ונחמן.

אמא התגוררה בחדרן של קיילה וטובה פורטוגלי שתי אלמנות "השומר".

את הקיבוץ עזבה בכאב כאשר אבי-נפתלי ברלינסקי ששרת אז במשטרת הישובים העבריים-הודיע לה כי לעולם לא יסכים לחיות בקבוץ והיא - שמאד רצתה להינשא לו חזרה בחוסר רצון לירושלים..

פנקסים אלה כוללים בין היתר את פרשת רציחתו של אלכסנדר זייד בשנת 1938. ואת יום השנה להירצחו בשנת 1939.

עמוד הפתיחה אפריל 1937 "לחיים חדשים" - בכפר גלעדי.

"בארצי כל רגב פז"

**בארצי כל רגב ח
אין לי ארץ זולת זאת
את מולדת –מה לי עוד"**

יום ההלוויה

ביומנה של אימא רשמה ביום הירצחו של זייד הספד אך להלוויה עצמה לא נסעה .

במכתב שכתבה למשפחה היא כותבת שאימא רבקה (אחותה של ציפורה) הייתה חולה ובני המשפחה חששו לספר לה על האסון ועל כן נאלצה הדסה להישאר בבית ולהתנהג כרגיל.

עקיבא האבא חזר רק כמה ימים קודם לכן מוילנה שם ביקר את אימו ואחיו עקיבא חשש מאד שאם לא יסע לא יוכל לראות את בני משפחתו כי רוחות המלחמה כבר נשבו באירופה.

עקיבא עלה ארצה בשנת 1908 ושלושים שנה לא ראה את אמו.

אביו נפטר מרעב במלחמת העולם הראשונה ואילו אימו ושני אחיו נשאר באיישישוק שליד וילנה בגלל מחלתו של האב.

אימו רבקה לבית וילקנסקי הייתה אחותם של פרופ' יצחק, מאיר ומרדכי וילקנסקי וכן אחיות נוספות שעלו ארצה. גם אביה לייזר הדיין- עלה ארצה וכן אחיה שמלאו תפקידים חשובים בישוב, עקיבא היה קשור מאד לאימו ולמרות המצב הכלכלי הקשה החליט לא לדחות יותר את הנסיעה.

גם יהודה אחיה של הדסה השתתף בהלוויה.

עקיבא –הגיס- הספיד את זייד בשם המשפחה וניהל את הטכס הדתי יהודה חובב הצלום שהיה כאח לגיורא בן דודו צילם מספר תמונות.

**הלווייתו של זייד-צילם יהודק'ה, אחיה של הדסה (אחר-כך, חבר כפר גלעדי)
-נמסר לארכיון "ידי בן צבי" על ידי הדסה**

עמוד 1 מתוך 1
12.7.1938
23

ארכיון ActivePaper

עקיבה רבינוביץ - ג' 10

אנשי העבודה וההגנה נפרדים מאלכסנדר זייד

כבר קצו העיץ

אחר אחד ההלפסו לכבוצות קטנות חברי ויהודי של אלכסנדר זייד, מר קירי ומרעיו נבאו אל ישיד אבריר לתפרד ממנו פרדה אחרונה. מכפר לערי ועד חלוצים, מחלוצים ועד עין הרוד והליובאו וכלל הניש חרוב של מלל ועד גנת, מחברים השכנים ומחופת ומירושלים — כל קצו ארץ באו.

בחדר הארז

הוגד עמוקה עמפה את הצרו של זייד. שמונים בנות, שבו בני, אלר נים" הצעירים על האבנים המורחות בהצד, חלו אבני-בניו מתורבות הסביבה העלויות שאכפן זייד לכוונת כער ריו העמוקים עם הארפת הזאת, מולר תו. צער מוכרך נשקף מעיניהם של חבריו ב"השומר" העינים שראו רבים מהברי המשמלה שלהם במעב דומה לזה. בכבוצות מה יש משותם כיניר הם הברים מרגנת היום ובפעם בפעם פונה העין אל הבית, אל ביתרעיהו של זייד שם עומד ארון זייד מוטל בו.

בחדר שבו הארון

זייד כמעט הקדי מרעיו, הארון" תופס את רוב הלון, שני ברה הולקים ופבר "השומר" פילה למראשותיו. בר נת עומדת כפה — ועמידה זייד וישבת ומביטת אל הנקודה האהה, אל זייד המוטל בארון ויטפות, מרמו עוד ניכר פות. מעל לפכה נשקפת המוננו של אבו אלכסנדר. בחיתוך פינו שבו ידש ממנו וקנו יורד על מיהתו. במנה השך ניה וישבת בתו המומה באכלה ומאר- מצה לשלום ברהה. זייד מוטל בארון, המנבלת האיטטיליה לעד ראשו כל באי שיד אבריר עובדים לפני הארון, שוחים רעצום ומפנים מקומם לאחרים.

ליצור קידה האמן

ואהה מספר לתביל כיצר אירע הר- בר: — — — ערב הם היה. זייד עיף

מעמל היום. השעה 8.30. מאלונים עילית. (מקום ישונם הישן כשיד אבר רוק לפני עלותם לקוסקום טבעות) נשד מע-צלוצ ראשון המועם את חברי הסיכוך לאסיפת. זייד אומד. לצפורה, שאלמלא האסיפה היה שוכב לישון תחת עץ כחוף — ויצא מן הכוח והיה מוכן שיילך לאסופה, כרגיל. ואחר — משפט קול צלוצל שנו, היינו שיעתת ההברים באלונים התחיל מיר, כ-9.15 נשמעו לפתע 8 יליות, לא הזקית. הרד נה הראשונה תחת למורא: הנהיה ללכת ערכערה לאלונים בשעה זו. אולם בער בר ונעים מספר נמצא נזייר, הוא לא הלך. או התחילו לתפש את זייד ויצאו לאלונים. לשמע הידות, ענו באלונים בריה ויצאו בכיוון לבית זייד. משד נמשלו נוכחו שזייד איננו התחילו לאותת מאלונים לפיככה. הנוטרים לא ידעו לאן לבין את חישוביהם ובאו לאלונים. הקול האפש כיעד ועד הדרך, הסתדלו בשורות ועברו את הדרך כן הכבוש ועד בית זייד — פעמים עברו ולא מצאו דבר. או פנו לעד הדרך ועברו דו עוד פעם ובמפנה ליד השביל המיר ליד אלונים מצאו את זייד מוטל מת. והשעה כבר אחת אתר חצות. כמר הק. חמשה עטר מנייתו נמצאו 3 תר- מילים נרמנים. הוא נורה מדובל ציה. המרוד נכנס בנבו מצד ימין ויצא מד- נהו מצד שמאל.

היה

משונה הלוח בן הבית נראה שבר נחים ותאכף סהל של מאות אנשים ועד ל-5000 הניע מספרו.

היה

הקנה מספר נשאלת הלוח ליד הקבר שהחברים הצעירים עיפו המשיבו בכריד חון חברי "השומר" ומשפתת זייד ליד הארון ומאחריהם כל החלה.

היה

משונה הארון נשאי דברי הספר: ד. בן נזריין בשם המלחם הסוכנות, י. לן צבי בשם הועד האומני, ב. כ צנלסון בשם הועד הפועל של ההס- תדירות ומניה שוחח בשם חברי "השומר" צפורה זייד העלתה במה דברים על זייד אלכסנדר יעקביה דביי נובביץ, נטר, דובר על זייד איש המשפחה וסיום באמירת "קדיש" ו"אל מלא רחמים".

היה

הכד נעוריו של זייד, דויטש, מסתייש כי יקנעם הויסוף וכיפד מפעולותיו של זייד לפני עלותו לארץ. (דברי החספר יבואי).

היה

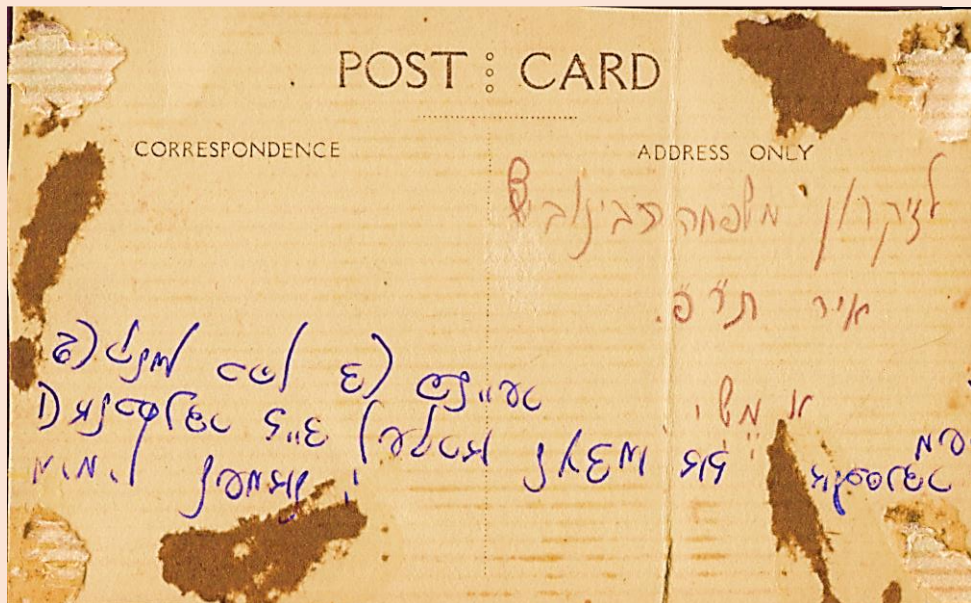
ביונים אלה אין גם אפשרות להתייחד עם האנל ליד הקבר מהוך שהיה כלי שהו. האנשים צריכים למהר ולשוב למקומותיהם סבעוד יום. אל הצעד על מיהו של אלכסנדר זייד שיקע עצמי עמוק כלככות, בתוגה הרישית שב איש איש למקומו.

היה

זייד עם זייד בלימו האחרון

הכר אהר מספר על שותיחו עם זייד ביום האחרון לחייו. הדבר שהעך סיט אותו ביותר הלא הוא הנקודה החדשה, "אלונים". הוא עמד על דעתו, כי את הנקודה צריך לבנות על ההר המישור אינו עיקר, דס מן ההר אפשר יהיה להשתלע על השטח. צריך לשנות את סבע העם היהודי, עם המישור, ולי הכבו לעם ההר. כן עמד על השיבות העדר ואף ביומי האחרון דבר על הנויך ברכישת עור נורול זה יתן אפשר

תאור ההלוויה "דבר" 12/7/38--"עקיבה רבינוביץ- גיסו- דיבר על זייד איש המשפחה וסיים באמירת "קדיש" ו"אל מלא רחמים"

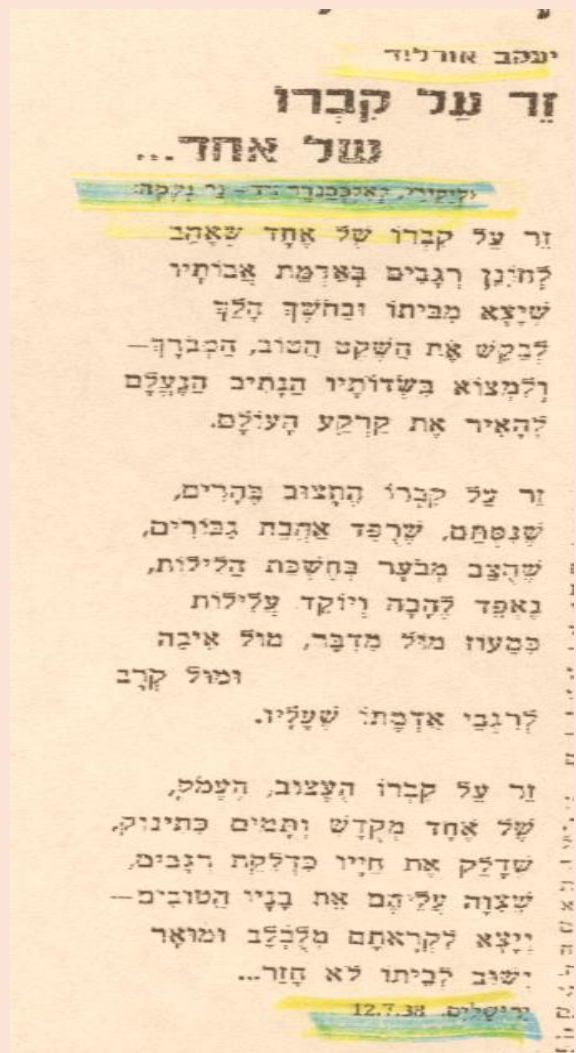
צדה השני של התמונה זייד (הקורא לעצמו אז א. משי) מקדיש את התמונה בכתב ידו- למשפחת רבינוביץ תר"פ. (לזיקרון משפחה רבינוביץ איר תר"פ א. משי) בתמונה עוד קלמן כהן ופליישר כנראה גם השניים האחרים היו מוכרים היטב למש' רבינוביץ ואולי התגוררו תקופה מסויימת בביתם.

לקראת יום השבעה התפרסם בעיתון "דבר" עמוד זיכרון.

בין היתר הופיע שם השיר "זר על קברו" אותו חיבר יעקב אורלנד בירושלים והוקדש "לנשמת אלכסנדר זייד". זהו אחד משני השירים שהיו בכתב היד אצל הדסה.

כלומר יודעים אנו עתה בוודאות ששיר אחד מהשניים נכתב לזכרו של זייד יום לאחר שנרצח.

יום השנה הראשון לרצח

לקראת יום השנה הראשון להירצחו של זייד עשתה ציפורה הכל כדי להנציח את זכרו.

ציפורה חשבה על כמה עניינים שינציחו אותו- שירים, רחובות על שמו ופסל.

כמו כן פרסום כתבות להנצחתו בעיתון "דבר".

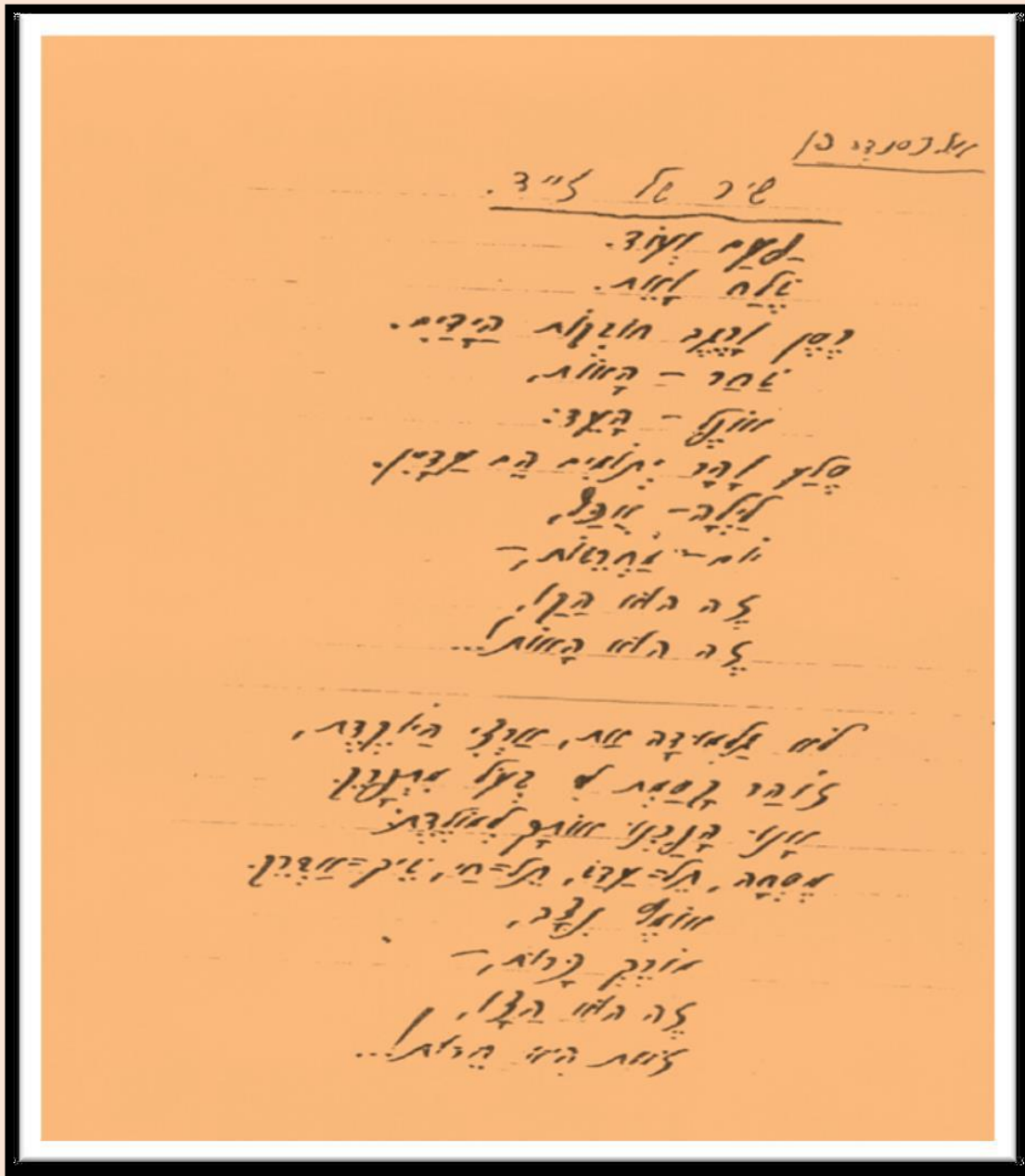
ציפורה נאלצה לחפש סיוע מגורמים שלא היו ממסדיים, המסייעים היו מעריציו של זייד וידידיו האישיים.

אחת שהעריצה אותו והתאימה למשימות אילו הייתה אמא הדסה וציפורה הדודה ידעה בדיוק מה להטיל עליה.

על הנסיעה לתל אביב הפגישה עם אלכסנדר פן וכתובת השיר "שיר של זייד" כתבנו והבאנו הספור בקולה של אמא באתר זה.

אך בכך לא תם תפקידה .

"שיר של זייד" - זעירא מלמד אותו באלונים

חלק מן השיר בכתב ידו של אלכסנדר פן

ביומנה של אמא קיים תיאור מדויק על המקום בו לימד זעירא את השיר לראשונה, מי שר, היכן וכו' (י"ב בתמוז תרצ"ט).

103
246

3 SEPTEMBER 1931

כאאלול תרצ"א

Thursday

יום חמישי

אל הפאון וקול תרועה מבינה על האל
 צעירא ליד הפסנתר כלל סבול. ~~בן אש~~
 יקבלו וקשים בלבם שבת לקול אש וסול היצאנים
 אפי רבים. לא מלובה את ארצו האדנה
 אומרים מה ערו אליו? זה קסמת יד גדולת הפולק
 אנו מסמלים בקולנו. אנו הפכנו את המונח
 אסתר על צדו של יח'י ששק ארזק
 האתם "שירת חיו" של זייד האמרי נפסקה "הנה
 הוא של האמרי וצפרינו קשנו משיבת אותם ואנו חסדי קוראים בקול
 זייד עלה וצפרינו בת. ששק נפול
 חזק השיר. ואצל זייד יצרי
 האתם שבת את נפשו
 הכי כלנו בעונות הא זעור
 זייד השיר על שבת את
 ואנו בקול נפסקה את
 זייד השיר האמרי

זייד השיר על שבת את נפשו
 הכי כלנו בעונות הא זעור
 זייד השיר על שבת את
 ואנו בקול נפסקה את
 זייד השיר האמרי

זייד השיר על שבת את נפשו
 הכי כלנו בעונות הא זעור
 זייד השיר על שבת את
 ואנו בקול נפסקה את
 זייד השיר האמרי

זייד השיר על שבת את נפשו
 הכי כלנו בעונות הא זעור
 זייד השיר על שבת את
 ואנו בקול נפסקה את
 זייד השיר האמרי

"ב תמוז תרצ"ט (היומן הריק הוא משנת 1931)—" אנו מתכוננים לעלות לקיבוץ (אלונים), זעירא ופן הולכים עמנו זעירא ילמדנו לשיר את שיר אלכסנדר זייד.....אנו עומדים בשירה עורפית..."

לבושים במעילי נוטרים לשם בטחון, ליתר בטחון חוזר האחראי כיצד להתנהג....בדיוק לפני שנה-בלכתו אל הקיבוץ בליל לבנה נחמד כזה נרצח זייד....אך הנה נצטוונו כולנו לעמוד.

האחראי ניגש תוך שריקות חרישיות הידועות לשומר. השער נפתח אנו נדחקים דרכו. מתפקדים שנית ורצים תיכף אל הפעמון ובקול תרועה מודיעים על בואו.

זעירא ליד הפסנתר כולנו סביבו לומדים את שירו של זייד. זייד עולה וניצב לפנינו מתוך השיר שירת חיו של זייד לא נפסקה"

"שבע לבנות פעם למות זהו האות זה היעוד."

כתבות בעיתון דבר ליום השנה הראשון

לקראת יום השנה בקשה ציפורה כי יפורסם בעיתון "דבר" כעין מוסף לזכרו.

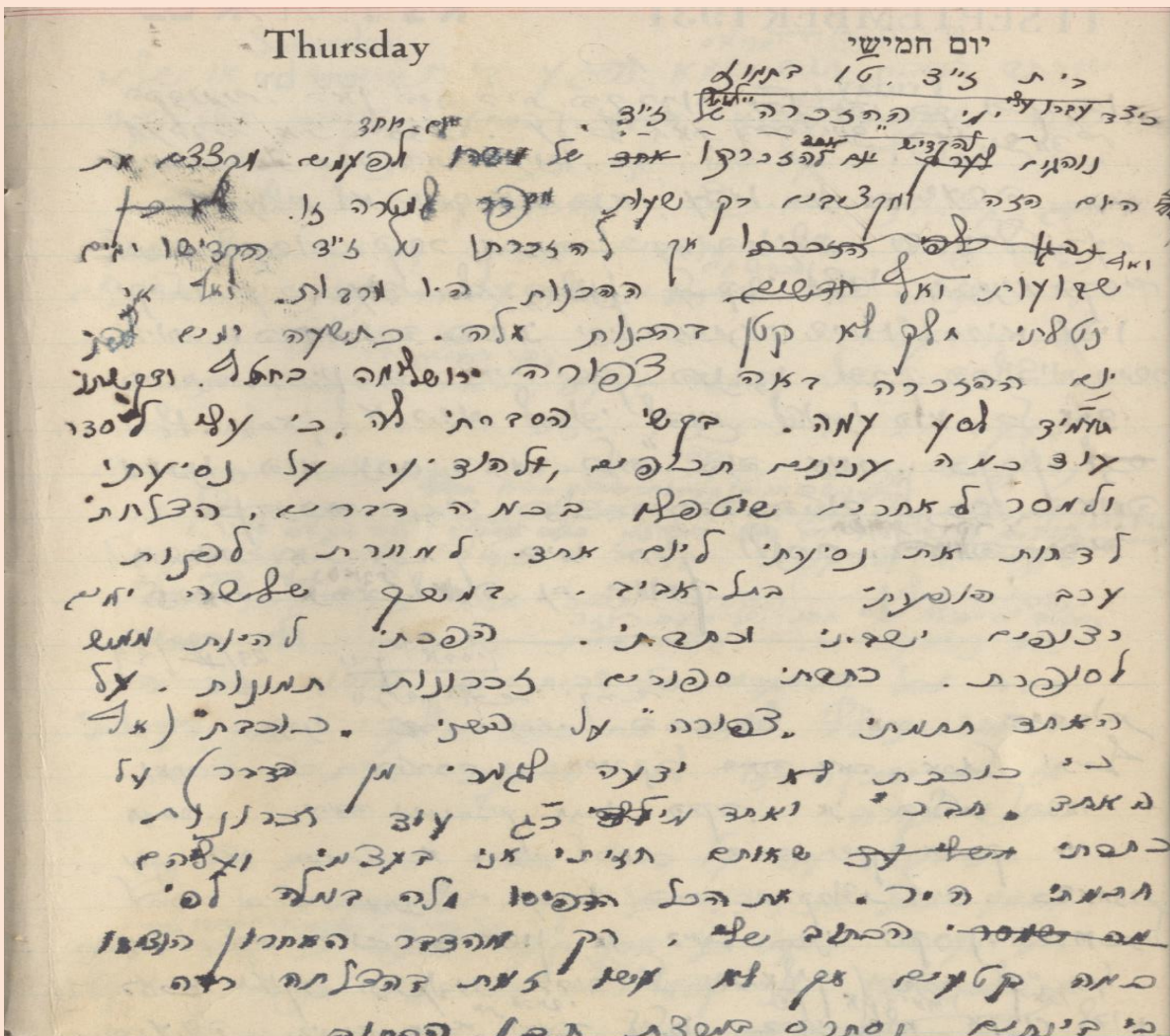
בהתאם לבקשתה נסעה אמא לתל אביב ושם ישרה וכתבה.

בעיתון "דבר" הופיעו כתבות שונות - האחת נכתבה על ידי "אחד מילדי השומר" האחת נקראה "חוקר העתיקות". האחת נכתבה על ידי בתו, כוכבת - האחרת נקראה "הדוד החבר" ועוד.

ומי כתב הכל בהתאם לבקשת ציפורה? האם אומנם ציפורה, כוכבת, אחד מילדי השומר וכו'.

לא ולא, מי שכתב הכל הייתה אמא הדסה.

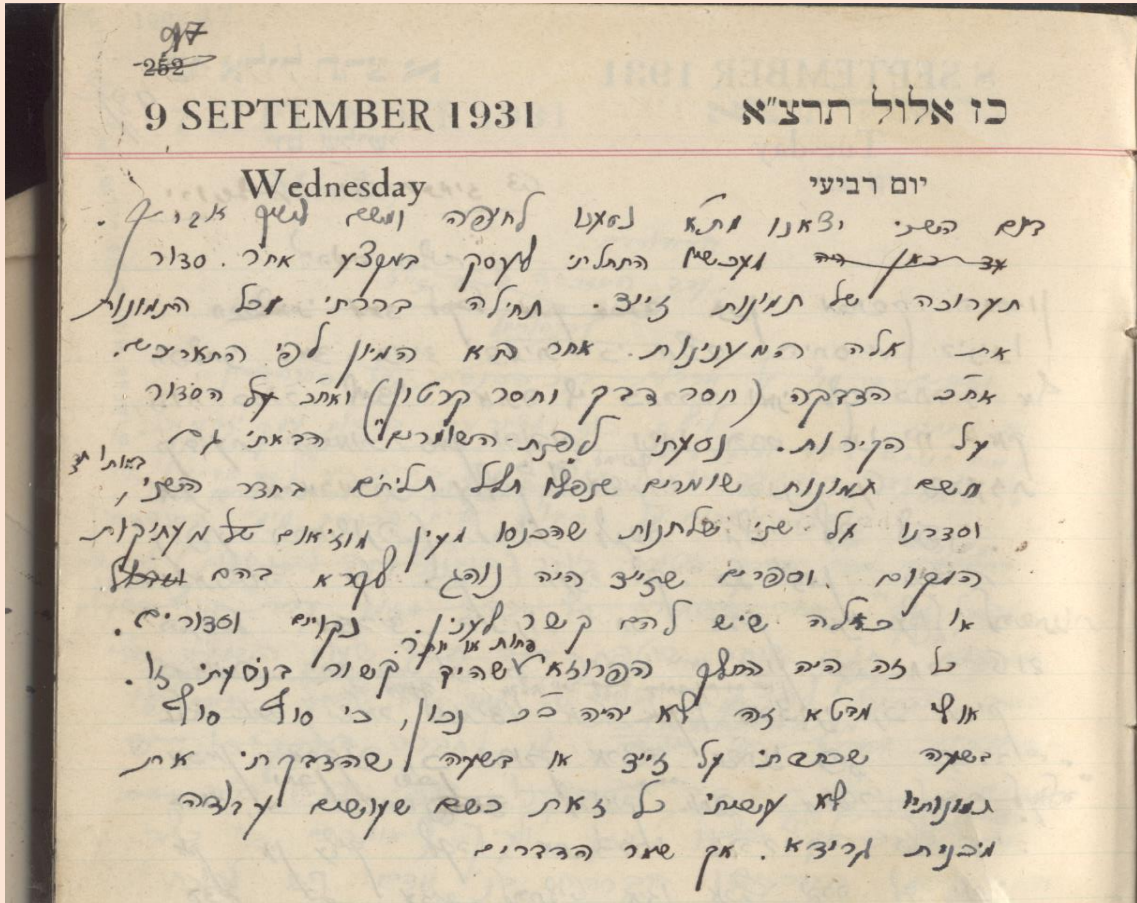
אמא מספרת את הסיפור וביומנה מצויות הטיטות.

ט"ו תמוז אמא מתארת כיצד עברו עליה ימי האזכרה של זייד.

"כתשעה ימים לפני האזכרה באה צפורה לירושלים למחרת הגעתי לתל -
 אביב במשך שלושה ימים ישבתי וכתבתי הפכתי להיות ממש סופרת
 כתבתי ספורים, זיכרונות, תמונות, על האחד חתמתי ציפורה, על השני
 כוכבת אף כי כוכבת לא ידעה לגמרי מן הדבר, על האחד "חבר" ו"אחד
 מילדי כפר גלעדי".

עוד זיכרונות כתבתי שאותם חזיתי אני בעצמי ועליהם כתבתי ה.ר. (הדסה
 רבינוביץ) את הכל הדפיסו מילה במילה לפי הכתוב שלי".

ביום השני יצאנו מתל אביב נסענו לחיפה עכשיו התחלתי לעסוק במקצוע
 אחר תערוכה של תמונות זייד. בררתי תמונות, הכנתי מעין מוזיאון
 מעתיקות המקום.....ספרים שזייד היה נוהג לקרוא.....

ה ד ו ד - ה ה נ ר

(וכר בית)

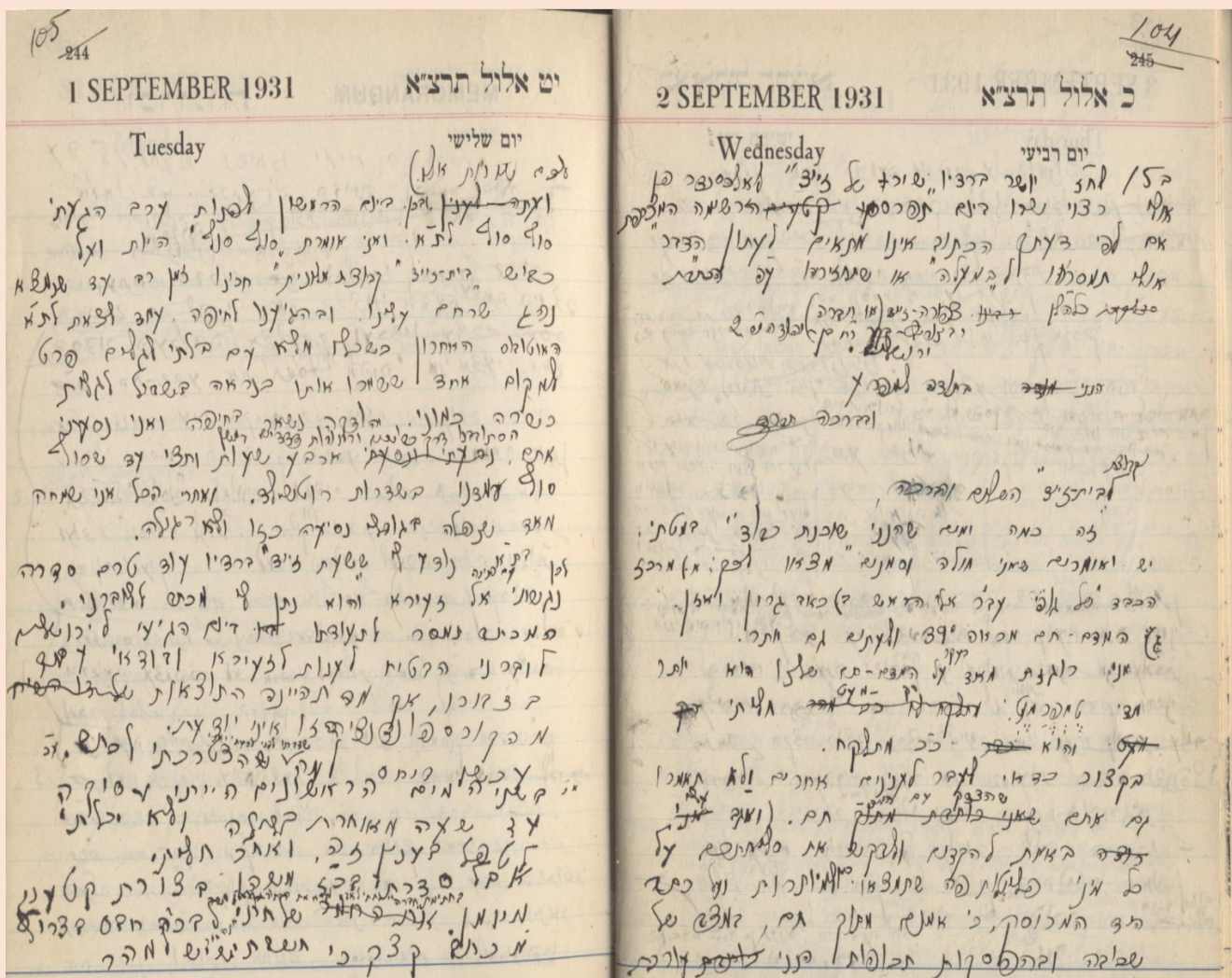
זכור לי ריגס כי באהי לשוקי אבינו
 להפדר ממנו לפני נסיעתי ללמוד בה"ל.
 בניגוד לדעת סדובים וירודים אחרים, עדי
 דר אינה, היסוד כי מדע ואומץ לקראת
 הצעידה החדש. גם הפסג היה לי זיכר
 ספר המיטיב להסין את דעהו. כשני
 פעמי פגדתי גם במכתבים, ולא אשכח
 לעולם סכתב קטן אתה שחיה כמי
 משישפטיב עצרים ובלתי קשורים. כמדי
 חב זה סיפר לי מכל המתרחש בשוקי
 אברוק. למכתבים היה מערף פדתי שדה
 מיובשים, כי הבין עד כמה תרפה
 שמהתי לרוח השדות של ארץ ישראל.
 לפני כשנה זרעו בערך, ברחבי לכפר
 גלעדן, בוכדתי בבית זידי. הוא הרבה
 לשאול על כל פרט ופרט וסיפר לי כוכר
 דוניתיו הקשורים במעונות ובמעין
 שהוא נלחם סיפר גם מזכרונות על
 סלעים שונים, שאף לשלים האלה שנרלה
 בראש עזית סלע. בקשני לכפר בכל
 אותם המקומות כמו שמשכש למסיר
 דרושת שלום. הרגשתי כדבריו באב
 עמוק ועצוד על שהיה עליו להפדר מכל
 אלה, אך אף פעם לא נפלטה מפני
 אפילו מלה אתה של רונזה ולא היכיר
 דבר מכל הטראגדיה שהיתה אז ברוח,
 בחינתו נאלץ לעזוב את כפר גלעדן
 זמן זערצתי או שתיקה זו, לאחר
 ששמעתי רבות על ענין זה.
 כעולם לא ביקש את הנאת עצמו כל
 מה שעשה נחשב לעשות, קצור היה עם
 התועלת שהצטח מזה לארץ ולעם.
 מעידו לא התלבן על לשי כצבור בוקר
 גים הקשים ביותר היה דיתה בשני ידיו
 הדומנויות שובלו לקבוא לו דלקחה, אך
 התנגדו לדרך הדלוצות הישרה של
 "אין לו רשנה ליקודו לראוב למובת
 עצמי, כל איש מאתני הוא גם האוסה
 בילה" -- כך היה אומר.

משראיתיו לראשונה בימי ילדותי,
 וירעתיו כדור לי -- לא היה לי כשאר
 הרודים. זה היה דוד שלא הכלים את
 עצמו, דוד גדול וגבור, אבל ילד עם
 הילדים, חבר.
 כשהיה בא לכרמי ביהושלים, ואני
 אז הלמיד בית כפר, אסור היה לי לשבת
 בכונסחותו כפופת כי מיד היה מכה על
 גבו ומושיך את כתפו אתרתי: "זקופה
 לשבת!" היה רוגז עלי, ופוחה בעחוק
 רם. עיניו היו מתננסות עמוק עמוק
 לתוך קמטי העפל הרדושים מביבן
 ושפתיו הושפות את שני מריו שינוי
 היפות.
 בפגישותינו בשנים מאוחרות יותר,
 היה מרבה לזכר עמי. עובר היה מענין
 אחד למשנהו, אך חסיד ובכל נשמע
 קול העברי האיהב בכל נימי נפשו את
 עמו ואת ארצו, קול הפועל החסלאי,
 התמים והישד לפעמים עד לידו הגומה,
 וכן קול האדם הטיב, אהב האנושיות.
 התענין מאד בהיסטוריה הישראלית
 ונקט לו תמיד את נכודיה לרוגמה. היה
 לומד בענקה כהלמיד מקשוב, בשעה
 שהייתי אני מסבירה לו דברים בלתי
 ידועים לנו הרבה לזכר על דנגך הדור
 מצעוד וחבוא לו דוגמאות מכניז כיצר
 הצלית לגרש מלבם דגשות פחד, עלינו
 להעמיד דוד שנפשו תהיה בריאה, אך
 נפש זו צריכה לשכון בגוף ברוי ואיתו
 נוכח לרכוש ע"י התעמלות. ותוך כדי
 דיבור היה עומד ומראת לי כמה התגילו
 התעמלות היפים לעשותם בבוקר. ועד
 עתה הנני ממשיכה לעשותם יום יום.

ה. ר.

שעת זייד ברדיו שתוכננה ככל הנראה ל-15/7/1939

ביום השנה הועלתה הצעה לשדר תוכנית בת שעה לזכרו של זייד, ברדיו. אז אמור היה להיות משודר גם "השיר של זייד" ואולי גם שני השירים שכתב היד שלהם מצוי בידי. הדסה דחתה הצעתה של ציפורה להמשיך בצורה קבועה יותר לעסוק בהנצחת זייד יחד עם זאת היא ממשיכה לסייע ומגיעה פעמיים לזעירא על מנת לקחת ממנו מכתביו ללובראני מהרדיו בירושלים. כדי שזה יזרז עריכת התוכנית והשמעתה.

הדסה כותבת בעמוד השמאלי באמצע "בתל אביב נודע לי ש"שעת זייד" ברדיו עוד טרם סודרה, ניגשתי אל זעירא והוא נתן לי מכתב ללוברני המכתב הגיע לתעודתו ביום הגיעי לירושלים לוברני הבטיח לענות לזעירא בוודאי עמד בדיבורו אך מה תהיינה התוצאות איני יודעת".

ד"ר אליעזר לובראני היה בשנים 1929-36 חבר מערכת "דבר".

בשנים 1936-44 מנהל התכניות העבריות הראשון ב"קול ירושלים".-תחנת הרדיו המנדטורית.

היה כנראה מוכר היטב לזעירא.

שלום רב לך זכור
אני אשמך גמלה על זכותי קבלתי
אין זה מורעין בעלן אלא ומה שיש על הכסף
דיוח לדפוס היצחק למתי למעביר
מפעל - זייץ" המשך וצב ישם היי לוי אול אנה
קבלה א) קולני דלתית גלה ויא אול למה אנה
על סיני ב) אוא מסע קול אנה ישם לפסח
לפי דוח עם שמואליק והערה אאלצני קול א'
מהשמו דוה שלם יש בעלן קול סולת אנה
כן משגור פתוח.
באחד הקרב שתי לך קצרה קטני
הואן שלחתי לדפוס. ודיוח לוכס של קויא נמן ל
למחני מהדיו. השם כפי שדוע לך לא הושר
ד 15/7 וכן לא היה זמן מתאים להפסת הכל ג. אלו
הדחת משהו דיוח לענין זה בהיותך חל-א לוי
אם ישם אלא?
קבלתי ומה זקלה היא מתכנת לדיא לוי
ההכנה לזכור ישם.
גלם הריאג ולצני וזור ישם שלם
לש.

הדסה כותבת לציפורה,

"ביחס להצעתך למנותני למזכירת "מפעל זייד"-במשך חדש ימים- לא אוכל לקבל עתה את ההצעה.....במכתב הקודם כתבתי לך בדבר קטעי היומן ששלחתי לדפוס וביחס למכתב שזעירא נתן לי ללוברני מהרדיו."

השיר כפי שידוע לך לא הושר ב-15/7 (1939) וכן לא היה זמן מתאים להדפסת הכתוב...."

ייתכן מאד שבין החומרים שהועברו מזעירא ללובראני היו גם שני השירים שנמצאו אצל אמא.

יתכן שאמא העתיקה והכינה החומר לפני שהועבר ללובראני על מנת שיהיה מסודר - וכתב היד נשאר אצלה.

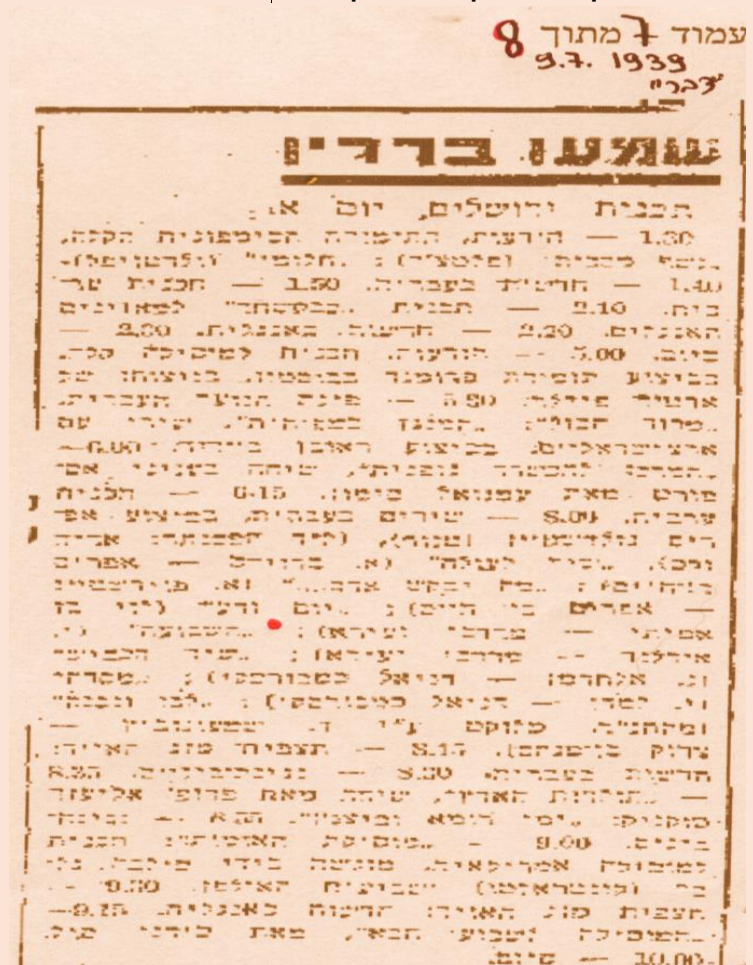
"שיר השבועה" הולחן על ידי זעירא.

ייתכן שגם השיר "זר על קברו" הולחן.

לגבי תוכנית הרדיו-לא ידוע אם תוכנית הרדיו הושמעה לבסוף .

ידוע כי שיר השבועה הושמע ברדיו ב-9/7/1939

האם הולחן גם סמוך לתאריך זה?

שיר השבועה(מסומן בנקודה אדומה)של אורלנד וזעירא מושמעים יחד עם שירים עבריים אחרים על ידי הזמר אפרים גולדשטיין אפרים די-זהב אפרים די-זהב נכנס להיסטוריה התרבותית של ישראל בשל ביצועו לפיוט למוצאי שבת, "המבדיל בין קודש לחול", שבו נפתחו במשך עשרות שנים שידורי מוצאי השבת של קול ישראל. ב-2005 החזירה רשות השידור את שירו לתוכניות מוצאי השבת של רשת ב'.

"שיר השבועה" נכתב על ידי יעקב אורלנד והולחן על ידי זעירא.

אליהו הכהן סבר כי אולי נכתב והולחן בעקבות רצח חמשת הבחורים שעל שמם נקרא אחר כך קיבוץ "מעלה החמישה".

אולם העובדה ששני השירים נמסרו כנראה ביחד לאמא לקראת תוכנית הרדיו שתוכננה והעובדה ששירים אלה נמצאו אצל אמא בצמוד ל"שיר של זייד" מעלה את האפשרות שגם "שיר השבועה" נכתב והולחן בעקבות הרצחו של זייד.

אפשרות אחרת היא כי השיר נכתב בעקבות מעשי הרצח הרבים בתקופה זו, לא רק של זייד אלא גם של אחרים - וביניהם חמשת הבחורים שעל שמם נקרא קיבוץ "מעלה החמישה".

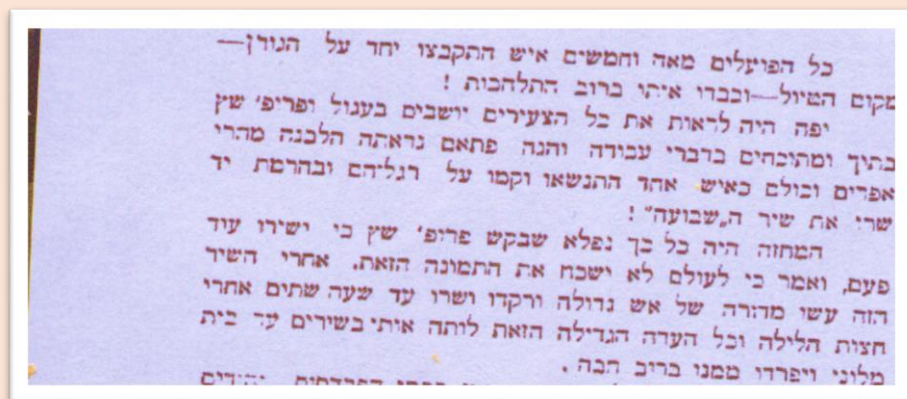
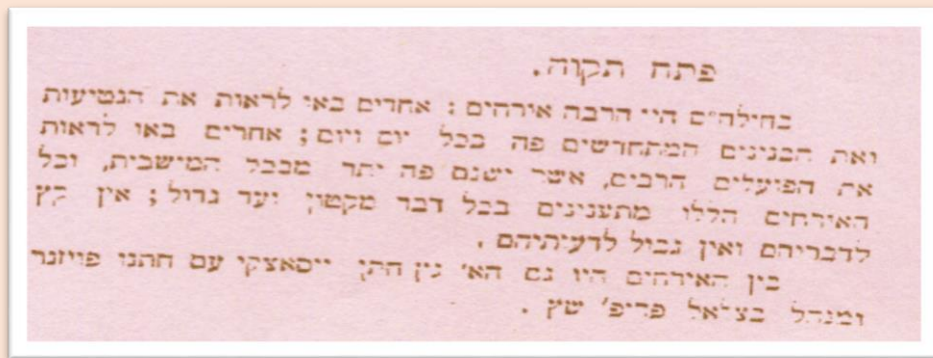
חשבתי שגם שמו של השיר "השבועה" לא נבחר סתם.

השיר הידוע "השבועה" הינו שמו של ההימנון המפורסם של "פועלי ציון" שיר שלפי דברי אליהו הכהן השפיע גם על אלכסנדר זייד לעלות ארצה.

בעיתון "השקפה" משנת 1906 מתוארת ההשפעה הגדולה וההתלהבות שבה הושר שיר "השבועה". פרופ' שץ שביקש לשיר שוב את השיר המרגש אמר שלא ישכח לעולם התמונה שראה.

עמוד 4 מתוך 8
31.10.1906
הצגה 20

1906 כפס-תקופה - שיר השבועה
כל הפועלים מאה וחמשים איש התקבצו יחד על הגנין—

האם יתכן שאורלנד כתב שיר "השבועה" השני זה כשיר המשך להמנון "פועלי ציון" וזאת כשם שנכתבים לעיתים שירי-המשך או בתי-המשך לשיר בעל משמעות? (ראה הבית "חזרנו אל בורות המים" בשיר "ירושלים של זהב").

המשקל דומה וניתן גם לשיר את השיר השני באותו הלחן.

לא נראה הגיוני שיינתן שם זהה לשיר כה ידוע מבלי שתהא לכך כוונה.

השבועה (המנון פועלי ציון) (תרגום לוינסון) נכתב 1903

נְרִימָה יְדִינּוּ, נְרִים וְנִשְׁבַּעְנוּ
בְּדָגְל צִיּוֹן, בְּאַדְמַת הַמְּכוֹרָה,
בְּכָל הַקְּדוֹשׁ וַיִּקְרַ לְכַלְנוּ,
בְּשֵׁם גְבוּרִים וְחֶרֶבֶם הַשְּׁבוּרָה.

נִשְׁבַּעְנוּ לְשִׁבְר אֶת כְּבָלֵיו שֶׁל עַמְנוּ
יְדִיו לְהַתִּיר, הַפְּצוּעוֹת וְכַבּוּלוֹת.
לְפָרֵק עַל הָרָשָׁע מֵעַל צְוֹאֲרֵנוּ,
חֹמַת הַגּוֹלָה לְנִתְּץ עַד הַיְסוּד.

וְאִם גַּם נִמּוּתָה אֲגַב חֲלוּמֵנוּ,
אִם גַּם לֹא נִזְכָּה הִבִּיאוּ לְקִצּוֹ—
אֲזִי אֶת הַדָּגָל נִמְסַר לְאַחִינוּ
וְהֵם שִׁיבִיאוּ הָעַם לְאַרְצוֹ.

נחומי הרציון מספר (ע"פי אליהו הכהן)

שם השיר "השבועה", במקור היידי "די שבועה", ומבטאים "די שביעה". השיר נקרא גם "המנון פועלי ציון" או "שיר פועלי ציון". השיר נכתב 1903 על ידי מורה יהודי מוילנה על פי הזמנת הוועד המרכזי של "פועלי ציון" בעת השקת השיר כבר ידעו אותו רבים. מיכאל הלפרין עלה לבמה במהלך קונגרס "אוגנדה" ושר את המנון פועלי ציון ("השבועה") שלוש פעמים רצופות בעל פה מבלי לדלג על אף מילה או שורה. רבים הזילו דמעות והתלהבו, ויש אומרים שלשירה הנלהבת הזו נסחפו כל משתתפי הוועידה, ושהייתה לה השפעה גדולה על החלטת

הקונגרס ב"שאלת אוגנדה". **רבים מחברי אגודת "פועלי ציון" עלו לארץ בעקבות הרוח החדשה שנשבה משיר "השבועה" כמו אלכסנדר זייד ורבים אחרים.**

"השבועה"-- השיר השני

לדעתי קיימת האפשרות שנכתב לאחר רצח זייד כשיר המשך להימנון
"פועלי ציון"

מילים: יעקב אורלנד

לחן: מרדכי זעירא

אֶנְחֵנוּ אֲשֶׁר פֶּה הוֹשָׁטְנוּ יָדִים,
כָּרְתָנוּ בֵּינֵינוּ בְּרִית נֶפֶשׁ וְדָם.
עֵדָה הִיא הַשְּׂמֶשׁ אֲשֶׁר בְּשָׁמַיִם—
כְּמוֹהָ לְנֶצַח דְּבָרֵנוּ קָיָם.

וְאִם גַּם תּוֹסַפְנָה יָדִים לְפִשָׁע,
וְאִם פִּי שֶׁבָעָה גַם יִגְדֵל הַמְּכָאוֹב,
אֶנְחֵנוּ נוֹסִיף לְחַרֵּשׁ וְלִזְרַע,
בְּתֵלָם, בְּתֵלָם גִּלְדָּה עַד הַסּוֹף

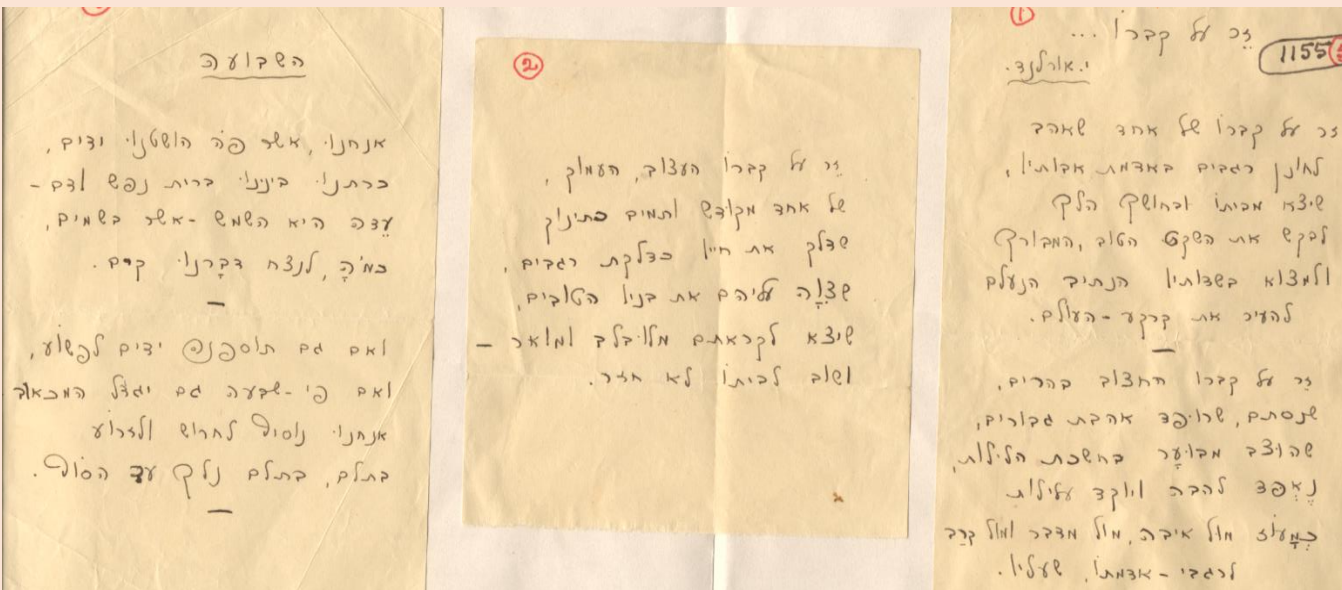
שיר זה הולחן על ידי זעירא.

האם גם השיר "זר על קברו"-הולחן ?

בינתיים עובדה זו אינה ידועה אך העובדה שזעירא העתיק את השיר וכנראה
מסר אותו לרדיו מרמזת על האפשרות שגם לו יש לחן.

התעלומה כולה לא לחלוטין פתורה. ולא נוכל להיות בטוחים לחלוטין
בהשערותינו.

זה מה שקורה כאשר לא מגלים סקרנות בזמן אמת כאשר יש עדיין את מי
לשאול.

המשך פעילותה של הדסה להנצחת זייד

לאורך השנים המשיכה אמה לתרום להנצחתו של זייד.

במיוחד זכורה לי פעילותה לשיקום הפסל בשיח' אבריק כאשר זה החל להתפורר.

הפסל דוד פולוס אשר התגורר בירושלים היה פוקד את ביתנו לעיתים מזומנות ומבקש התערבותה של אמה.

כמובן שגם ציפורה אשר הייתה מגיעה אלינו פעמים רבות מאד הייתה מעורבת בבקשות אלה.

זכור לי שפולוס חזר והודיע כי הוא מוכן לשפץ את הפסל תמורת סכום סמלי. באותם הימים הוא רעב ממש ללחם.

אמה עבדה מאז תחילת שנות החמישים בארכיב משרד ראש הממשלה .

שלא כהיום היחסים בין העובדים ובין ההנהלה היו קרובים כך גם עם מי שהיו עוזריו של דוד בן גוריון - יצחק נבון וטדי קולק.

שני אלה סייעו בסופו של דבר לפולוס והצילו אותו כפי שאמה כתבת במכתבה ליצחק נבון בשנת 1962 .

אמה השקיעה זמן רב ואנרגיה ללא גבול בנושא שיקום הפסל במשך שנים.

נראה לי שלא ניתן לספור את מספר המכתבים שכתבה בנושא. היה זה טדי קולק שמצא את הדרך לגייס תקציב לשיקום.

ייתכן מאד שאלמלא מהלכים אלה לא היה קיים היום פסל זה

לצדק שלום רב

הפסל פוליס ספר ל
את אשכנז עשית בקשר לתיקון הפסל של אלכסנדר
צ"ב ורצית אולי אני להפנות לך על כך ומאשה
טעמים:

(א) אני שמחה בשמחתו של פוליס שיזוקף שהוא
"לצדק גרוא" אם זכור לך היית מצלף בענינו
עוד לפני כששנים. אתה אצ' ממש הצלת אותי
מחירות כעך עי' מתן הפלאזה" ועי' קנית
הפסל של כאש הממשלה.

(ב) אלכסנדר צ"ב היה צ"ב: צ"ב שאהנתהו
והערצתהו מאד והיילך כמין נומה אישית.
(ג) וזה העקרה - הנכס המתנבל - כאית
תרים מבתים העולם בין קוצים ולקנים האים
לראות את הפסל של השומר אלכסנדר צ"ב.
כאית מאות מאות של ילדים ובני נער והקרים
את הפסל האית מוכים או מבריכים ואלה
האחרונים ~~הפסל האית מוכים על צ"ב ועל תקופת~~
השומר" (אלה אמרה הקונים אלה גויז
"עולם הצבאני העלות" של שיבות שיבת
בני נער ולפני צ"ב ועלה שפ' האים
אל אלכסנדר צ"ב למען צבאות מפיו.)
ומהיכה ועל שלש אלה אני שמחה ומודה לך
מאד על שיתפנית, על ש' עם העלדה המוסר עלך.

אלכסנדר צ"ב
לדוד
לילך
12.3.62

בשלב מאוחר יותר לקחה המדינה על עצמה את שיקום הפסל והאיזור סביבו-
ואחזקתם -כך עד ימינו.

פולוס היה בודד מאד ונקשר מאד למשפחתנו.

כאשר נפטר אבי בשנת 1974 הגיע פולוס לביתנו עם מזוודה והכריז כי הוא עובר להתגורר אצלנו. סבי (עקיבא) שהתגורר כבר בכפר גלעדי היה אז בירושלים ונחלץ לעזרתה של אמא כאשר הודיע לפולוס שלא מדובר ברעיון כל כך מוצלח.

לפני למעלה מעשר שנים בקרנו בקיבוץ רמת רחל וראינו בכניסה לבית ההארחה את פסלו של פולוס ללא ציון שמו של האמן.
כתבתי למזכירות הקיבוץ ולאחר שהצלחתי לשכנע אותם (והדבר לא היה קל) מיהו הפסל (הם בדקו גם בארכיון והבינו שאני צודקת)- הוסיפו שלט .
השלט הביא שפרטים שונים אודות פולוס נכנסו גם ל"גוגל" וכך קל יותר להכיר היום אדם נשכח זה.
הרגשתי שגם אני תרמתי קצת למפעל ההנצחה של אמא.

מאלכסנדר זייד
להדסה

מכתב
צ"ל

מאמט - מארש וזמור
התקשית קרצוון
קנורית רוצות
פרטים קשה
קנתה
(הרבה שקיאות)

מאלכסנדר זייד
5-5
הגלות והצלות מלנול

אחיותי בבר אימיל של את יפצת + סאלנ
מכנת החיות הממלית - המפילת יסול
עצולת, ימק הכימיל - צפנית ציכול
בת קולילי - המפילת - אכיל קילת חמק
של החמילת

לאחילת הליל לומר ככה
במכתבתי קמ בן יהודי ילומית
אלילי

מכל פכילת קלה לינגל קר
מפני למה מוקמ אל פי הפמילת קקט
זה מלה לעיל

בכל צה מיתקמל חילוב
בצמל המפילת קילתל ליאל
מכל המפילת ילקל חחילת
בקילת יהודי ילקל - המפילת יפיה
למלילי אלציל ח"ת - צמיל יל סיכיל
מילילת קילציל - לפיכה למלכילת
כילת בכימילת קילת מלילת

השנה 1935
א. זייד . 5-1-35

מכתב משנת 1935 מאלכסנדר זייד להדסה "חדשות אצלנו - מדדנו כבר מגרש על שם יהודה (התוכנית הייתה שעקיבא ורבקה יעברו לשיח' אבריק)... יהיו ישובים שונים. פרטים קשה לכתוב כי הכל שגיאות, הישוב מתחדש. בדבר הספרים נשתדל לשלוח לך, המעלה, ילקוט תל-חי, השומר... דעתי יש ספרות בשביל הנוער, ציפורה לא בבית כולם בריאים, גיורא ויהודה קצת עצלנים (גיורא הבן, יהודה בן הדוד, אחיה של הדסה).

במכתב אחר משנת 1934 כותב לה זייד "לך הדסה אני מוכרח להגיד דעתי "את כמו שאומרים מבושלה בדעות ביחס לאחיזתנו בארץ ישראל.... יש בארץ לא הרבה צעירות בכיוון זה"

אמא הדסה חייתה עד לגיל 99.

בכל רגע בחייה ניסתה שלא לאכזב את דודה הנערץ עליה בכל רגע מחייה חשה כאילו עומד הוא לצידה ובוחן פעולותיה. את חזונו השתדלה להנחיל גם לנו.